

FAMILIE EN MAATSCHAPPIJ

Inhoud

1. Familie

1.1 Huwelijk

1.2 Positie van de vrouw

1.3 Eénkindbeleid

1.4 Rouwsysteem

2. 'Binnen' en 'buiten'

3. Danwei (werkenheid)

1. FAMILIE

De Chinese maatschappij is erg groepsgericht. Privacy is bijna onbestaande. De belangrijkste groep is de familie.

Dit vinden we al terug bij Confucius: hij onderscheidt vijf belangrijke relaties tussen mensen (zie hoofdstuk 'Filosofie'), waarvan drie zich binnen de familie bevinden (vader-zoon, oudere broer-jongere broer, man-vrouw). Hij besteedt ook heel veel aandacht aan het respect dat kinderen voor hun ouders moeten hebben (*xiao*). Ook de voorouders, en dus de voorouderverering, zijn doorheen de geschiedenis altijd heel belangrijk geweest. De band met het verleden moet in stand gehouden worden.

De ideale confucianistische familie is de zogenaamde **verenigde familie**, waarin iedereen -grootouders, kinderen, kleinkinderen en hun gezinnen- samen in hetzelfde huis blijft wonen. Uiteraard was en is dit lang niet voor iedereen financieel haalbaar. De tweede beste optie was het vormen van een **stamfamilie**: hier blijft telkens de oudste zoon thuis wonen, en erft ook alle grond, zodat die niet versnipperd wordt. Alle andere broers en zussen gaan het huis uit van zodra ze trouwen. In een stamfamilie woont dus slechts één getrouwd koppel per generatie.

De gezinsvorm die tegenwoordig echter veruit het meeste voorkomt, is de **kernfamilie**: vader, moeder en kind(eren) wonen samen. Vaak is de band met de rest van de familie wel sterker dan bij ons.

1.1 Huwelijk

Vroeger

Traditioneel is het huwelijk in China een **verbintenis tussen twee families**. Het doel van een huwelijk is de twee families te verenigen, zodat beide families kunnen profiteren van elkaars status, en ze op elkaar beroep kunnen doen indien nodig. Andere, niet onbelangrijke, motieven voor een huwelijk zijn (1) naar het verleden toe: de verering van de voorouders verzekeren en (2) naar de toekomst toe: de voortzetting van de familielijn verzekeren.

Omdat een dergelijke verbintenis zeer belangrijk was, werd altijd zeer veel aandacht besteed aan de selectie van de juiste familie. Dikwijls kwam daar een **koppelaar** aan te pas. Een Chinees spreekwoord zegt “Zonder wolken in de lucht is er geen regen, zonder koppelaar geen huwelijk”. De koppelaar, gewoonlijk een vrouw, was dan ook deels verantwoordelijk voor het huwelijk dat ze aanbeval. Vaak werd er wel achter haar rug om nog eens dubbel gecheckt of de huwelijkskandidaat en zijn/haar familie wel geschikt waren. De koppelaar vergeleek de 'acht karakters' van de man met die van de vrouw en legde ze voor aan de voorouders en de goden. Als de tekens gunstig waren, was het een goede *match*. De 'acht karakters' bevatten de geboortedata van de huwelijkskandidaten: jaar, maand, dag en uur van de geboorte kunnen in telkens twee karakters uitgedrukt worden. Dus acht in totaal voor de hele geboortedatum.

Bij het zoeken van een geschikte partner kijkt de familie van de man of het meisje een goede gezondheid heeft en of ze een goede opvoeding heeft genoten. Ze kijken dus vooral naar de '**bruikbaarheid**' van het meisje: zal ze gezonde kinderen kunnen baren, veel kunnen helpen in het huishouden en haar schoonouders met de nodige zorg en respect behandelen?

De familie van de vrouw kijkt naar de sociale positie van de andere familie, naar hoeveel broers de man heeft (hoe minder broers, hoe beter, want dan krijgt de man van hun dochter een grotere erfenis) en naar het karakter. Zij zijn dus vooral bezorgd om de **levenskwaliteit** van hun dochter. Meestal worden huwelijken gesloten tussen een man en een vrouw van families met gelijkaardige status. Als dat niet het geval is, is het in de regel het meisje dat uit een armere familie komt. Zij moet dan wel andere kwaliteiten hebben, zoals uitzonderlijke schoonheid, ijver of beleefdheid. Na het huwelijk behoort de vrouw tot de familie van de man, maar ze blijft wel nog in contact met haar eigen familie.

Echtscheidingen waren **bijzonder zeldzaam**. Er waren zeven gronden waarop de man kon scheiden

van zijn vrouw. Een vrouw kon geen scheiding aanvragen. Deze gronden waren: onvruchtbaarheid van de vrouw, ongehoorzaamheid of verwaarlozing tegenover haar schoonouders, overspel, jaloezie, een afstotelijke of ongeneeslijke ziekte hebben, praatziek zijn met een twistziek karakter tot gevolg, en diefstal ten voordele van haar oorspronkelijke familie. Er waren echter ook enkele omstandigheden waarin het verboden was te scheiden: als de vrouw de rouwperiode voor een van haar schoonouders vervuld had, als de familie rijk geworden was nadat de vrouw ingetrouwd was, en als ze geen huis meer had waar ze naartoe kon.

Nu

Tegenwoordig zijn **gearrangeerde huwelijken bij wet verboden**. De meeste mensen kiezen hun eigen partner uit. De Chinese regering moedigt de bevolking aan om **laat te trouwen**. De achterliggende gedachte is dat wie laat trouwt, ook later kinderen krijgt, en dus minder kinderen zal krijgen: "laat trouwen en laat kinderen krijgen", een bekende strategie in de geboortebeperving. In China mag een man trouwen vanaf 22 jaar en een vrouw vanaf 20 jaar.

Traditioneel trouwen vrouwen in het rood, maar onder invloed van het westen wordt wit steeds populairder. Dit hoewel wit eigenlijk de kleur van de rouw is.

1.2 Positie van de vrouw

Vanuit de traditie is de vrouw minder belangrijk dan de man, omdat zij uiteindelijk haar familie zal verlaten om opgenomen te worden in de familie van de man. **Het is de man die de familielijn verderzet en de voorouderverering verzekert**. Het gebeurde dat een vrouw geen familienaam kreeg totdat ze trouwde, en daarna nam ze die van de man over.

Als we de vrouw zien binnen de concepten 'binnen' (*nei*) en 'buiten' (*wai*) (zie ook verder), dan zien we dat haar omgeving 'binnen' is: zij is de baas in en om het huis, maar verlaat de woonst zelden. De rest van de wereld ('buiten') is het terrein van de man. In de familiebanden is ze dan weer 'buiten': de familielijn loopt niet via haar. Dit zien we duidelijk in de woorden die gebruikt worden voor de familie van de vrouw: heel veel woorden voor familie aan de kant van de moeder (bv. grootmoeder, grootvader), zullen beginnen met '*wai*'.

Mao Zedong kwam op voor gelijkheid tussen het volk, en **gelijkheid** tussen man en vrouw.

Tegenwoordig behoudt de vrouw gewoonlijk haar eigen familienaam als ze trouwt, en bekleden er veel vrouwen **hoge functies**. Wel blijven veel koppels hopen op een zoontje om de familielijn verder te zetten. In het éénkindbeleid zorgt dit voor problemen, er zijn talloze verhalen van

meisjesfoetussen die geaborteerd worden of meisjesbabies die opgegeven worden voor adoptie of zelfs vermoord. Dit alles in de hoop dat het volgende 'enige' kindje een zoon zal zijn. Wetgeving hierrond wordt gelukkig steeds strenger. Het is bijvoorbeeld verboden een foetus te aborteren omdat het een meisje is.

1.3 Eénkindbeleid

Na 1949 kwam er een sterke bevolkingsstijging door de daling van het kindersterftecijfer, een hogere levensverwachting en betere gezondheidszorg. In de 'communistische geest' was deze groei een goede zaak, elke consument is immers ook een producent. Toch gaan al begin jaren vijftig stemmen op die pleiten voor geboortebeperking. Het duurt echter tot de **jaren zeventig** eer die ook echt ingevoerd wordt. In 1974 mag enkel koppel nog maar twee kinderen hebben. Enkele jaren later, in 1979, wordt dit één kind. De slogan wordt "laat trouwen, late geboorte en één kind per koppel". **De naam 'éénkindbeleid' klopt niet helemaal:** op het platteland is het mogelijk een tweede kind te krijgen als het eerste een meisje is. Voor de minderheidsgroepen in China geldt de geboortebeperking niet, zij zouden immers uitsterven als ze maar één kind per koppel mochten krijgen.

De geboortebeperking werd **strikt gecontroleerd en opgevolgd**, op het platteland door de communes en in de steden door de *danwei* (werkeenheden). In de eerste vijftien jaar werden **strengere maatregelen** genomen die konden gaan van boetes en opsluiting tot gedwongen abortus en sterilisatie. Een aantal maatregelen werd strenger toegepast door de lokale overheid dan bepaald was door de nationale regering. Zij wouden immers niet zelf verantwoordelijk gesteld worden voor het niet halen van de regionale quota (als er in hun regio dus meer kinderen geboren zouden worden dan toegelaten was). Sinds 1995 is fysieke dwang (bv. verplichte sterilisatie) niet meer toegestaan. Het beleid verschuift meer en meer van **restrictief naar preventief**, met nadruk op voorlichting en anticonceptie, in plaats van abortus.

Illegale kinderen kunnen **niet geregistreerd** worden. Dit wil zeggen dat ze ook geen toegang hebben tot voorzieningen als gezondheidszorg, onderwijs, werk... Door de **boetes** te betalen kan het kind wel ingeschreven worden. Of via **guanxi**, connecties, kan het kind toch toegang krijgen tot onderwijs en gezondheidszorg, ook al is het niet ingeschreven. Met de goede *guanxi* kan het kind zelfs geregistreerd worden. Er is geen sociale discriminatie van illegale kinderen, bij officiële zaken

hebben ze problemen maar onder de mensen worden ze gewoon aanvaard.

Vele ouders proberen te ontsnappen aan de controle, bijvoorbeeld door te zeggen dat het kind van iemand anders is. Of ze betalen de boetes, waardoor hun kind toch ingeschreven kan worden in de bevolkingsregisters. Vele rijke Chinezen hebben tegenwoordig de mogelijkheid om die boetes gewoon te betalen. In plaats van boetes zijn er echter ook maatschappelijke maatregelen mogelijk: men kan de ouders bijvoorbeeld een bepaalde functie weigeren, waardoor ze niet verder kunnen opklimmen in hun job.

Met het wegvallen van de *danwei* in het vernieuwde economische systeem wordt het voor de overheid trouwens steeds moeilijker om iedereen te controleren.

In 2000 werd het geboortebeperkingsbeleid **aangepast: ouders die beiden enig kind** zijn, mogen nu samen **twee kinderen** hebben. Redenen voor deze versoepeling zijn de toenemende **vergrijzing** en het **onevenwicht tussen jongens en meisjes**. In China zijn er, door de voorkeur voor jongens, meer mannen dan vrouwen. Dit brengt heel wat sociale problemen met zich mee.

1.4 Rouwsysteem

Hoe lang en op welke manier men voor iemand van de familie moest rouwen, werd vroeger bepaald door het **wufu-systeem**, dat bij wet was vastgelegd. *Wufu* kan je vertalen als 'vijf manieren van kleden'. Het systeem bepaalt de graden van verwantschap met de rest van je familie. Er waren vijf graden, elke graad kwam overeen met een bepaalde lengte van de rouwperiode en bepaalde kleding die tijdens die periode gedragen moest worden (zie schema's). Voor iemand in graad 1 moest je het langst rouwen, met de minst comfortabele kleding. Voor iemand in graad 5 het minst lang, en je rouwkleding was al veel fijner en zachter.

Je kon bestraft worden als je niet de juiste rouw aanhield. Zo stonden er 60 stokslagen en één jaar ballingschap op geheimhouding van iemand die gestorven was, en 80 stokslagen op een te korte rouwperiode. Er is wel altijd een onderscheid tussen wet en realiteit: er waren veel lokale verschillen, en in de praktijk werd er weinig gerouwd naar beneden toe. Dit wil zeggen voor nakomelingen. Het was belangrijker dat de rouw werd aangehouden voor ouders en grootouders dan voor kinderen en kleinkinderen. Straffen kwamen er vaak enkel als de rouw naar boven toe (voorouders) niet gerespecteerd werd.

De graden van rouw worden bepaald door hoeveel **eerbied** je verondersteld wordt te hebben voor

die persoon, en door je **graad van verwantschap**. Als je de schema's bekijkt, valt het op dat je het langst moet rouwen voor je ouders. **Naar voorouders toe verspringen de graden veel minder snel dan naar kleinkinderen**. Dit heeft te maken met de voorouderverering en het respect voor de ouderen. Wat ook opvalt is dat een getrouwde vrouw langer moet rouwen voor de ouders van haar man dan voor haar eigen ouders, haar schoonouders zijn dus belangrijker dan haar eigen ouders, een getrouwde vrouw gaat weg uit haar eigen familie en wordt opgenomen in de andere familie.

Het *wufu*-systeem werd niet enkel gebruikt om de rouw te bepalen. Dankzij het *wufu*-systeem werden de relaties tussen mensen nauwkeurig bepaald. Deze relaties vinden we terug in de strafwetten, de wetgeving werd **gefamiliariseerd**.

Bijvoorbeeld:

- 1) Een misdaad kon erger of minder erg zijn naargelang de *wufu*-graden van dader en slachtoffer. Bv. Een zoon die zijn vader of moeder sloeg, werd onthoofd. Omgekeerd echter, als een vader zijn zoon sloeg, gebeurde er niets. Tenzij de zoon zou sterven, dan kreeg de vader 100 stokslagen als hij hem had geslagen wegens ongehoorzaamheid, en één jaar gevangenis en 60 stokslagen wanneer het moedwillig was.
- 2) Sommige misdaden waren erger tegenover iemand die tot je *wufu*-netwerk behoort dan tegenover een vreemde, bijvoorbeeld moord. Het is erger om iemand van je familie te vermoorden dan een vreemde. Hoe dichter de graad van verwantschap, hoe erger de misdaad.
- 3) Sommige misdaden waren dan weer minder erg tegenover iemand van je *wufu*-netwerk dan tegenover een vreemd. Bijvoorbeeld diefstal. Hoe dichter iemand verwant is, hoe minder erg, want alles wat van hen is, is eigenlijk in meer of mindere mate ook van jou.

2. 'BINNEN' EN 'BUITEN'

Sterk aanwezig in de Chinese maatschappij zijn de concepten *nei* ('binnen') en *wai* ('buiten'). Chinezen hebben vaak hun eigen kring van vertrouwden. Het is heel moeilijk om 'binnen' die kring te geraken. Je kan wel samenwerken en communiceren, maar je blijft toch altijd een beetje 'buiten'. Zo zijn er in China bijvoorbeeld heel veel familiebedrijven, omdat ze liefst samenwerken met mensen die ze kennen. Als je vertrouwd genoeg bent, kan je aangesproken worden met woorden die normaal voor de familie gebruikt worden: kleine broer, grote zus, tante, nonkel... Je wordt als het ware opgenomen in de familie.

Deze concepten 'binnen' en 'buiten' hebben ook invloed op omgang met bijvoorbeeld de openbare

ruimte. Binnen de muren van het eigen huis of appartement is alles piekfijn in orde, ieder neemt zijn verantwoordelijkheid. Maar daarbuiten, bijvoorbeeld in de gemeenschappelijke gangen, trekt niemand zich er iets van aan. Ook het milieu is publiek domein, het ligt buiten de persoonlijke levenssfeer. Hoewel er de laatste jaren natuurlijk sprake is van veel meer bewustwording op dit gebied (niet alleen in China), is er toch nog veel werk aan de winkel.

3. *DANWEI* (WERKEENHEID)

In de eerste twintig à dertig jaar van het communistische bewind was er een **evolutie** van de familie als basiseenheid van de maatschappij naar de *danwei*, de werkeenheid. Voor werknemers was dit de werkplek, voor studenten de school en voor werklozen het buurtcomité. Op het platteland was de bevolking ingedeeld in communes.

De *danwei* stond in voor **controle** en **dienstverlening**. Alles werd geregeld door de *danwei*: ideologische opfriscursussen, sociale voorzieningen zoals huisvesting, pensioen, ontspanning, scholing, kinderopvang, gezondheidszorg, bemiddeling bij ruzies... De werknemer had voor alles toestemming nodig van zijn werkgever: om te trouwen, om kinderen te krijgen, om een treinkaartje te kopen... De *danwei* was het laagste bestuurlijke orgaan van de Partij, de link tussen de Partij en de burgers. De *danwei* had een enorme controle over haar mensen, en zorgde ook voor hen 'van de wieg tot het graf'. Deze levenslange zorg door de staat wordt ook het systeem van de 'ijzeren rijstkom' genoemd.

De term '*danwei*' wordt nog steeds gebruikt, maar steeds minder in haar oorspronkelijke vorm. De economische hervormingen leiden tot verminderde staatsbemoeienis, grotere economische vrijheid, privatisering, tijdelijke contracten... Ook de controle door de *danwei* vermindert. Werknemers hebben geen toestemming meer nodig om te trouwen, om een paspoort aan te vragen of te verhuizen, om na hun zestigste met de auto te rijden... Er is dus een enorme **winst aan persoonlijke vrijheid**. Aan de andere kant brengt het nieuwe systeem veel meer **onzekerheid** met zich mee. Een uitgewerkt sociaal opvangnet, dat de rol van de *danwei* overneemt, ontbreekt (gezondheidszorg, pensioen, werklozensteun...).

Zie ook het hoofdstuk over economie voor meer informatie over de *danwei*.

Met het vervagen van de *danwei* zien we dat de familie terug aan belang wint.

Referenties

Baker, H. (1979). *Chinese Family and Kinship*. Londen: Macmillan Press.

Boden, J. (2006). *De essentie van China*. Bussum: Coutinho.

Standaert, N. (1999). *Inleiding tot de Chinese cultuur (Begeleidende teksten)* [cursus]. K.U.Leuven.